

Jak czytać dramaty? Bertolt Brecht, *Matka Courage i jej dzieci*. Część 2

- [Wprowadzenie](#)
- [Schemat](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Historia literatury polskiej*.

Jak czytać dramaty? Bertolt Brecht, *Matka Courage i jej dzieci*. Część 2

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W drugiej części cyklu lekcji rozwiniiesz i sprawdzisz swoje umiejętności analizy dramatu. Dokonasz interpretacji fragmentów dramatu epickiego Bertolta Brechta *Matka Courage i jej dzieci*. Odnajdziesz cechy gatunkowe w konkretnych scenach, kluczowych dla zrozumienia wymowy utworu. Określisz, jakie czynniki wpływają na kształt artystyczny dramatu.

Twoje cele

- Dokonasz analizy i interpretacji fragmentów dramatu Bertolta Brechta *Matka Courage i jej dzieci*.
- Określisz znaczenie poszczególnych scen dla konstrukcji dramatu.
- Zrozumiesz wymowę utworu.
- Sprawdzisz swoją wiedzę na temat cech gatunkowych dramatu epickiego.

Pierwsza część lekcji: [Jak czytać dramaty? Bertolt Brecht, *Matka Courage i jej dzieci*. Część 1](#)

Schemat

Dramat jest utworem literackim i tak należy go odczytywać, pamiętając przy tym, że cechy rodzajowe mają znaczenie dla możliwości realizacji scenicznej. Artystyczny wymiar utworu może wynikać zarówno z jego konstrukcji, jak i literackich środków wyrazu.

Dramat może wykorzystywać rozmaite style językowe i rodzaje dialogów. Może łączyć różne gatunki i sięgać po różne wyznaczniki gatunkowe, takie jak komizm, tragizm czy ironia tragiczna. Logika i kolejność scen mogą być zależne od motywacji realistycznej, ale też psychologicznej, społecznej bądź metafizycznej, zaś główny konflikt może rozgrywać się wyłącznie w świadomości bohaterów. Swoboda twórcza i oryginalna artystyczna wizja to mechanizmy rozwoju dramatu, dotyczy to zarówno jego początków, jak współczesnych form awangardowych oraz eksperymentalnych.

Omawiany utwór Bertolta Brechta *Matka Courage* jest przykładem dramatu napisanego pod wpływem wydarzeń historycznych – wybuchu drugiej wojny światowej, ale stanowi swoistą kronikę wojny trzydziestoletniej. Ten fakt wydaje się kluczowy dla jego analizy.

Polecenie 1

Przeczytaj uważnie obraz 10 dramatu i odpowiedz na poniższe pytania. Następnie skonfrontuj swoje spostrzeżenia z zamieszczoną na schemacie analizą.

Jaką funkcję pełni dialog i w jaki sposób jego temat wiąże się z treścią songu?

Jakie miejsce zajmuje song o Salomonie w budowie tej sceny?

Jaki związek ma przedstawiony w songu światopogląd z postawą Matki Courage wobec dzieci?

Polecenie 2

Przeczytaj uważnie obraz 11 i 12 dramatu i odpowiedz na poniższe pytania. Następnie skonfrontuj swoje spostrzeżenia z zamieszczoną na schemacie analizą.

Jaki rodzaj dialogu dominuje w poniższych scenach i jaką funkcję pełni?

Jaką motywacją kierują się bohaterowie?

W jaki sposób została scharakteryzowana Katarzyna?

Czy zachowanie Matki Courage jest zgodne z prawdopodobieństwem psychologicznym?

Jaki można zinterpretować zakończenie utworu?

Przeczytaj

Podsumowanie analizy obrazu 10

Postacie

Matka Courage – w obrazie 10 w postaci głównej bohaterki mocniej została uwidoczniła miłość macierzyńska. Ann Fierling, żyjąca w ciągłym konflikcie między pragnieniem zdobywania pieniędzy a miłością do dzieci, tym razem kieruje się przede wszystkim swymi macierzyńskimi uczuciami.

Kucharz jest egoistą, dba wyłącznie o własne interesy, obce mu są wyższe uczucia.

Warstwa językowa

W rozmowie Matki Courage z Kucharzem dialog dyskusyjny przeplata się z dialogiem sytuacyjnym – bohaterka unika odpowiadania swemu rozmówcy wprost na jego pytania dotyczące Katarzyny i zamiast tego zwraca mu uwagę, że zbyt głośno mówi. Kłótnia bohaterów zostaje przerwana ze względu na sytuację, w której się znajdują, a jej rozstrzygnięcie zostaje odłożone na później. Songi i komentarz Kucharza, skierowane nie tylko do bezpośrednich adresatów (czyli ludzi, od których oczekują jałmużny), ale przede wszystkim do publiczności, w **ironiczny** sposób ukazują cyniczną postawę bohaterów. Treść kolejnych zwrotek **kontrastuje** z ich puentą, sprzeczną z przyjętymi powszechnie przekonaniem etycznymi.

Cechy gatunku

Song *O królu Salomonie* wyrasta z sytuacji scenicznej i jest z nią ściśle związany. Dodatkowo towarzyszy mu jeszcze komentarz, co wzmacnia jego ironiczny efekt. Songi mają charakter komentarzy skierowanych do widza, wyrastają więc ponad akcję, tworząc w ten sposób dystans wobec przedstawianych zdarzeń i prowokując do ich krytycznej oceny.

Matka Courage i jej dzieci na podstawie dramatu Bertolda Brechta, University of Minnesota Theatre Arts & Dance, reżyseria Arthur H. Ballet, 1956

Źródło: flickr, licencja: CC BY-NC 2.0.

Podsumowanie analizy obrazu 11 i 12

Postacie

Chłopi – zostali przedstawieni jako ludzie bierni i tchórzliwi, niezdolni do działania. Wyjątek stanowi Młody Chłop, który popiera Katarzynę. Brecht nie idealizuje tutaj żadnej klasy społecznej, ukazując wpływ, jaki wywiera wojna zarówno na bogatych, jak i na biednych.

Katarzyna – po raz pierwszy w sztuce staje się osobą aktywną, działającą, która ma wpływ na sytuację. Jej czyn zmienia bieg wydarzeń, ale ona sama ginie. Jej postawa budzi jednak wzruszenie i współczucie, także ze względu na fakt, że rozwój wypadków nie zapowiada tego czynu, co sprawia, że ostrzeżenie mieszkańców oblężonego miasta jest jej osobistą decyzją.

Matka Courage – nie potrafi wyciągnąć wniosków z nieszczęść, jakie ją spotkały. Nawet kiedy pozostaje sama, nadal nie rezygnuje ze swej profesji, która nie przyniosła jej nic prócz cierpienia. Bohaterka nie potrafi zrozumieć i właściwie ocenić sytuacji – taka konstrukcja postaci ma charakter celowy. W przeciwieństwie do tradycyjnego dramatu (np. tragedii greckiej), gdzie bohater w zakończeniu utworu uzyskiwał świadomość swych błędów, w *Matce Courage* rozpoznanie zostało przewidziane wyłącznie dla widza, który powinien krytycznie ocenić bohaterkę i porządek społeczny, który ją ukształtował.

Warstwa językowa

W scenie dominuje dialog sytuacyjny. Na rozwój wypadków paradoksalnie nie wpływa dialog dyskusyjny, lecz modlitwa chłopki – wypowiedź o charakterze rytualnym, odwołująca się do sytuacji zagrożenia, w jakiej znaleźli się jej bliscy, mieszkający w oblężony Halle. Słowa chłopki sprawiają, że Katarzyna, zazwyczaj bierna, zupełnie nieoczekiwanie podejmuje inicjatywę. Sposób ukształtowania wypowiedzi (częste zmiany adresata, krótkie, urywane zdania wykrzyknikowe) sprawia, że scena jest bardzo dynamiczna.

Przestrzeń

Centralnym punktem, wokół którego toczy się akcja, jest dach domu – wydarzenia te mają jednak znaczenie w odniesieniu do przestrzeni współprzedstawionej, czyli miasta Halle, którego mieszkańców stara się ostrzec Katarzyna.

Czas akcji

Obraz ukazuje epizod oblężenia miasta Halle przez wojska cesarskie.

Cechy gatunku

Jest to jedyna scena, w której działanie postaci wywołuje emocje widza – wzruszenie i współczucie dla Katarzyny. Brecht nie wykluczał całkowicie elementu emocjonalnego, dążył jednak do jego ograniczenia i podporządkowania go racjonalnemu i krytycznemu odbiorowi przedstawionych na scenie wydarzeń i postaci. W obrazie 12 powraca Matka Courage wraz ze swym songiem. Mimo dramatycznych wydarzeń z poprzedniego epizodu nie następuje rozwiązanie akcji – Anna Fierling nie zmienia się. Nadal pozostaje [markietanką](#) i rusza za wojskiem. Cała ta scena ma sprowokować widza do wyciągnięcia wniosków z zachowania tytułowej bohaterki.

Matka Courage i jej dzieci na podstawie dramatu Bertolda Brechta, University of Minnesota Theatre Arts & Dance, reżyseria Arthur H. Ballet, 1956

Źródło: flickr, licencja: CC BY-NC 2.0.

Słownik

ironia

(gr. *eironeía* – przestawianie, pozorowanie) – figura stylistyczna polegająca na celowo wprowadzanej sprzeczności między przekazywaną informacją a jej znaczeniem ukrytym; wyróżnia się trzy podstawowe rodzaje ironii: retoryczną, sokratejską i romantyczną; bywa trudna do zidentyfikowania, nie można identyfikować jej z kłamstwem i sarkazmem

kontrast

ostra sprzeczność między zestawionymi przedmiotami, zjawiskami

markietanka

wędrowna handlarka towarzysząca dawniej wojsku

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wypisz i uporządkuj wydarzenia przedstawione w dramacie *Matka Courage i jej dzieci*, wskaż najważniejsze z nich.

Ćwiczenie 2

Jacy są bohaterowie Bertolta Brechta, czas akcji, stosowany język i przestrzeń wydarzeń? Połącz w pary nazwy poszczególnych kategorii dramatu *Matka Courage i jej dzieci* i określenia im odpowiadające.

bohater

ironiczny

czas

ma charakter otwarty

język

niepełny

przestrzeń

niejednolity

Ćwiczenie 3

Zaznacz prawdziwe zdanie odnoszące się do dramatu *Matka Courage i jej dzieci*.

W dramacie występuje ciągłość czasowa.

Obrazy-epizody są ze sobą połączone ze względu na zawartość ideową.

Poszczególne wydarzenia powiązane ze sobą następstwem przyczynowo-skutkowym.

Ćwiczenie 4

Zaznacz, jaką budowę ma akcja dramatu.

skomplikowaną wielowątkową

prostą jednowątkową

Ćwiczenie 5

Zaznacz prawdziwość twierdzeń odnoszących się do dramatu Bertolta Brechta *Matka Courage i jej dzieci*:

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Motywacja akcji ma charakter metafizyczny.	☐	☐
Poszczególne obrazy dramatu są rozciągnięte w czasie.	☐	☐
Autor <i>Matki Courage i jej dzieci</i> rezygnuje z konfliktu, który posuwałby akcję do przodu.	☐	☐

Ćwiczenie 6

Zastanów się i napisz, czy w dramacie Bertolta Brechta *Matka Courage i jej dzieci* mamy do czynienia z rozwojem wydarzeń, czy raczej z ukazaniem pewnej sytuacji. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 7

Skonfrontuj swoje spostrzeżenia z wnioskami zebranymi w I i II etapie analizy dramatu *Matka Courage i jej dzieci* i podsumuj je:

- wskaż dominantę kompozycyjną utworu,
- scharakteryzuj kompozycję akcji, wskazując jej główne elementy,
- określ motywację zdarzeń w utworze,
- scharakteryzuj konstrukcję bohaterów, motywację ich działań oraz rolę poszczególnych postaci w rozwoju wydarzeń,
- opisz język utworu, określając funkcje dialogu i warstwę stylistyczną,
- scharakteryzuj budowę czasu i przestrzeni w utworze.

Ćwiczenie 8

Wykorzystując wyniki analizy, wskaż cechy, które pozwalają uznać dramat *Matka Courage i jej dzieci* za przykład realizacji światopoglądowych i estetycznych (literackich i teatralnych) założeń Bertolta Brechta.

Praca domowa

Wykorzystując zebrane dotychczas informacje, stwórz interpretację dramatu *Matka Courage i jej dzieci*, w której omówisz jeden z poniższych problemów:

- tytułowa bohaterka jako postać tragiczna,
- czy wojna to dobry interes? – oceń poglądy Matki Courage,
- czy krytyka poprzez ironiczne odwrócenie wartości działa skuteczniej niż teza wyłożona wprost?

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Jak czytać dramaty? Bertolt Brecht, *Matka Courage i jej dzieci*. Część 2

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.

7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje;

13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

Lektura uzupełniająca

18) wybrany dramat polski i obcy z XX lub XXI wieku

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- charakteryzuje cechy dramatu epickiego,
- analizuje budowę dramatu *Matka Courage i jej dzieci* Bertolta Brechta,
- wyjaśnia, jakie znaczenie ma zastosowanie obrazów-epizodów dramatu Bertolta Brechta.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;

- z użyciem komputera;
- pogadanka heurystyczna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Uwaga: scenariusz obejmuje dwie lekcje: Jak czytać dramaty? Dramat epicki: Bertolt Brecht, *Matka Courage i jej dzieci. Część 1 i Część 2*** Nauczyciel prosi, aby uczniowie:
  1. Zapoznali się z dramatem *Matka Courage i jej dzieci* Bertolta Brechta (już podczas pracy z pierwszą częścią lekcji).
  2. Zapoznali się z audiobookiem z I cz. cyklu, który zawiera streszczenie dramatu *Matka Courage i jej dzieci* Bertolta Brechta, oraz z informacjami na temat dramatu epickiego.
  3. Podzielili się na kilkusobowe grupy, zgodnie z podziałem dramatu dokonany w obu lekcjach (nauczyciel wybiera dla grup omówione w lekcji sceny). Poleca, by członkowie grup podzielili między sobą zadania: potrzebni będą odtwórcy ról oraz osoby, które zajmą się przygotowaniem schematycznej scenografii (np. plansza lub plakat przedstawiający miejsce akcji) czy rekwizytów.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali cel zajęć oraz kryteria sukcesu.
2. Lekcja rozpoczyna się od ustalenia cech dramatu epickiego. Nauczyciel poleca, by jedna osoba notowała na tablicy, w formie mapy skojarzeń, wymieniane przez uczniów cechy (uczniowie mogą wrócić do informacji z e-materiału). Nauczyciel dba o to, by ustalenia były pełne, ewentualnie uzupełnia informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel informuje uczestników zajęć, jak będzie przebiegała praca na lekcjach. Każda z grup, wykorzystując przygotowane wcześniej scenografię i rekwizyty, odegra swoją scenę z dramatu. Następnie wszyscy uczniowie, pracując w ramach swojej grupy, wykonają polecenia związane z konkretną sceną. (Chodzi o to, by wszyscy mogli przeanalizować wszystkie sceny, co będzie im potrzebne podczas interpretacji). Po upływie czasu wyznaczonego przez nauczyciela na opracowanie poleceń grupa, która inscenizowała dany fragment, przedstawia swoje propozycje odpowiedzi. Pozostali uczniowie mogą je uzupełniać, dyskutować, szukać wspólnie najlepszego rozwiązania. Mogą także korzystać z podpowiedzi interpretacyjnych zawartych w e-materiale.
2. W podsumowaniu tej fazy lekcji uczniowie mogą przedyskutować przygotowane scenografie i rekwizyty oraz odtwórców tekstu dramatu, a nauczyciel ocenić pracę grup.
3. Następnie uczniowie (indywidualnie) czytają podsumowanie analizy poszczególnych scen, aby skonfrontować swoje ustalenia z zaproponowanymi w e-materiale. (Podsumowania analiz scen znajdują się w „Przeczytaj” każdej z lekcji).
4. W ostatniej części tej fazy lekcji uczniowie indywidualnie wykonują ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się” z cz. 2 cyklu lekcji. Nauczyciel wskazuje im te zadania, które posłużą do syntezy zgromadzonych informacji oraz ułatwią interpretację dramatu.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje pytania podsumowujące, np. jakie cechy pozwalają uznać dramat *Matka Courage i jej dzieci* za przykład dramatu epickiego?
2. Na zakończenie lekcji nauczyciel pyta o wątpliwości uczniów związane z interpretacją dramatu Brechta, które mają dokonać w domu. Odpowiada na pytania, udziela wskazówek, przypomina, jak powinna zostać skonstruowana interpretacja dzieła dramatycznego. Prosi uczniów, by zastanowili się nad wyborem jednego z tematów pracy domowej:
  - tytułowa bohaterka jako postać tragiczna,
  - czy wojna to dobry interes? – oceń poglądy Matki Courage,
  - czy krytyka poprzez ironiczne odwrócenie wartości działa skuteczniej niż teza wyłożona wprost?Jeśli uczniowie mają wątpliwości interpretacyjne, nauczyciel pomaga im je rozwiązać.

Praca domowa:

1. Wykorzystując zebrane dotychczas informacje, stwórz interpretację dramatu *Matka Courage i jej dzieci*, w którym omówisz jeden z poniższych problemów:
  - tytułowa bohaterka jako postać tragiczna,
  - czy wojna to dobry interes? – oceń poglądy Matki Courage,
  - czy krytyka poprzez ironiczne odwrócenie wartości działa skuteczniej niż teza wyłożona wprost?

Materiały pomocnicze:

- *Polonista w szkole*, pod red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, tom 1 i 2, praca zbiorowa, Warszawa 1984.
- Stanisław Furmanik, *O sztuce teatru*, w: *Problemy teorii dramatu i teatru*, pod red. J. Deglera, Wrocław 1988.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Przeczytaj”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.